

Ocenianie kształtujące jako sposób wspierania ucznia w uczeniu się

Coraz więcej nauczycieli wdrażających ocenianie kształtujące przekonuje się o jego walorach edukacyjnych. Znaną są badania pedagogiczne, z których wynika, że ocenianie kształtujące najbardziej pomaga uczniom słabym, redukując rozrzut osiągnięć i jednocześnie je podnosząc (Black, 2006). Ocenianie kształtujące definiuje się jako sposób oceniania wspierający ucznia w jego uczeniu się. Nauczyciel oceniający w sposób kształtujący musi wprowadzić do procesu dydaktycznego m.in. informację zwrotną, NaCoBeZu, ocenę koleżeńską i samoocenę, formułowanie celów w języku zrozumiałym dla ucznia, sprawdzanie stopnia osiągnięcia celów oraz pytania kluczowe. Musi też zadbać o dobre relacje interpersonalne na lekcji, aby nauczanie – uczenie się odbywało się w przyjaznej atmosferze.

Ocenianie kształtujące, zwane też wspierającym, stanowi alternatywę dla oceniania arbitralnego, podczas którego nie ma miejsca na dialog pomiędzy nauczycielem i uczniem. Nauczyciel wystawia stopień, często wynikający z sumy punktów przyznanych za wykonanie poszczególnych zadań, nie dając przy tym uczniowi żadnej informacji zwrotnej ukierunkowującej jego uczenie się. Tymczasem ocenianie kształtujące musi opierać się na konstruktywnym dialogu pomiędzy nauczycielem a uczniem. Jego podstawę stanowi **informacja zwrotna**, która ma pomóc uczniowi w skutecznym uczeniu się.

INFORMACJA ZWROTNA

Dobrze skonstruowana informacja zwrotna powinna zawierać następujące elementy:

- wyszczególnienie i docenienie dobrych elementów pracy ucznia – co jest zrobione dobrze?
- wskazanie tego, co wymaga poprawienia lub dodatkowej pracy ucznia – co trzeba poprawić?
- wskazówki, w jaki sposób uczeń powinien poprawić swoją pracę
- wskazówki, w jakim kierunku uczeń powinien pracować dalej.

Informacja zwrotna jest tylko wtedy wartościowa dla procesu uczenia się, gdy nie łączy się jej z oceną w formie stopnia. Im więcej informacji zwrotnej po-

zyska uczeń, tym łatwiej będzie mu się uczyć. Warto pamiętać, że ocena tylko wtedy ma funkcję wspierającą, gdy uczeń może ją poprawić. Aby informacja zwrotna była przyjazna dla ucznia powinna być spersonalizowana. Podczas jej stosowania należy zwracać się do ucznia po imieniu, zachęcać do refleksji nad wykonaną pracą, stosować pytania inspirujące do myślenia, motywujące do rozwoju. Warto też zadbać o to, aby informacja zwrotna była zawsze napisana lub wypowiedziana językiem zrozumiałym dla ucznia. **Informacja zwrotna nie musi pochodzić zawsze od nauczyciela.** Mogą jej również udzielać koledzy - pod warunkiem, że będą znali kryteria oceniania. Twórcy oceniania kształtującego nazwali je NaCoBeZu, czyli - na co będę zwracać uwagę podczas oceniania?

NACOBZU

Określenie zagadnień, które będą brane pod uwagę przy ocenie oraz określenie poziomu i sposobu osiągnięcia celów lekcji, to konieczny element lekcji. Dobrze sformułowane kryteria przynoszą wiele korzyści uczniom, np. czują się oni bezpiecznie wiedząc, czego mogą się spodziewać podczas sprawdzianu czy odpytywania, podczas uczenia się zwracają uwagę na to, co nauczyciel będzie oceniał w ich pracy, wiedzą, co powinno znaleźć się w pracy. Warto też pamiętać, że kryteria oceniania będą tylko wtedy pomocne uczniowi w jego uczeniu się, gdy będą jasno i konkretnie sformułowane, a przede wszystkim, gdy będą mierzalne. Dlatego przy ich formułowaniu należy unikać określeń typu - uczeń zna, wie, umie, rozumie. Kryteria oceniania może ustalić sam nauczyciel lub zrobić to wspólnie z uczniami.

OCENA KOLEŻEŃSKA I SAMOOCENA

Aby stosować ocenę koleżeńską i samoocenę uczeń musi wiedzieć, co ma oceniać i w jaki sposób. Dzięki ocenie koleżeńskiej uczniowie bardzo szybko otrzymują informację zwrotną i szybko mogą przystąpić do jej poprawy. W czasie jednej lekcji uczeń może otrzymać informację zwrotną, poprawić swoją pracę i otrzymać następną informację zwrotną do poprawy.

FORMUŁOWANIE CELÓW W JĘZYKU ZROZUMIAŁYM DLA UCZNIĄ

Cel powinien dać uczniowi odpowiedź na pytanie: czego ma się nauczyć i po co będzie się uczył danego materiału? Ważne, aby cel wzbudzał ciekawość poznawczą uczniów, wyzwalał gotowość do uczenia się, skupiał uwagę oraz inspirował do podejmowania działań.

Cele lekcji najlepiej określać w języku efektów. Oto przykładowe tematy lekcji biologii i chemii oraz cele sformułowane w języku nauczyciela i ucznia.

Temat lekcji: Rola narządów zmysłów w organizmie człowieka.

Cel lekcji dla nauczyciela:

Poznanie budowy i funkcji narządów zmysłów.

Cele lekcji dla ucznia:

Dowiesz się, jak to się dzieje, że widzisz, słyszysz i czujesz.

Temat lekcji: Budowa i właściwości tłuszczów.

Cel lekcji dla nauczyciela:

Poznanie charakteru chemicznego i właściwości tłuszczów nasyconych i nienasyconych.

Cel lekcji dla ucznia:

Dowiecie się, jakiego tłuszczu najlepiej używać do smażenia, a jakiego do sałatek, aby zachować zdrowie.

Błędy w formułowaniu celów:

- cele w języku naukowym, którego uczeń nie rozumie
- cele, które nie rozbudzają ciekawości poznawczej uczniów
- cele, które nie są związane z tematem.

SPRAWDZANIE STOPNIA OSIĄGNIĘCIA CELÓW

Istotnym elementem lekcji jest nie tylko sformułowanie celów, ale też sprawdzenie, w jakim stopniu zostały one osiągnięte.

Dobrym rozwiązaniem jest zastosowanie zdań podsumowujących lekcję, np. na dzisiejszej lekcji odkryłem /am, że....., zrozumiałem/am....., poznałem/am wyjaśniłem/am....

Można też poprosić uczniów, aby rozwiązali prostą krzyżówkę, porozmawiali o tym, co było najważniejszego na lekcji, sformułowali pytania do tematu i sami udzielili na nie odpowiedzi. Wreszcie można zastosować znane nauczycielom techniki, np. „kieszonki i szufflady” czy „walizka i kosz”.

W nauczaniu wspierającym nie są najważniejsze techniki pozwalające na sprawdzenie stopnia osiągnięcia celów, ale istotne jest, aby ten element w ogóle zaistniał na lekcji.

PYTANIA KLUCZOWE

Nauczyciel stosujący ocenianie kształtujące powinien również formułować **pytania kluczowe**, czyli pytania, które mają spowodować zaintereso-

wanie ucznia tematem, pokazać szerszą perspektywę omawianego zagadnienia, zainspirować do pogłębienia wiedzy.

Należy pamiętać, że dobre pytanie kluczowe powinno być twórcze, a nie odtwórcze. Dlatego warto zadbać o zmianę stylu pytań z Co? Kto? na pytania typu: W jaki sposób? Dlaczego? Jak udowodnić? Po co?

Dobre pytania kluczowe angażują wszystkich uczniów, pobudzają do samodzielnego myślenia i poszukiwania odpowiedzi, zachęcają do uzasadniania swoich poglądów.

Przykładowe pytania kluczowe:

BIOLOGIA

Jak myślicie, dlaczego w naszych domach rośliny doniczkowe często stoją na parapetach okien?

CHEMIA

Jak to się dzieje, że w kolorowych szamponach piana jest zawsze biała?

FIZYKA

Dlaczego ptak siedzący na przewodzie wysokiego napięcia nie zostaje porażony prądem?

BUDOWANIE ATMOSFERY UCZENIA SIĘ

Skuteczne uczenie się jest możliwe tylko w sytuacji, gdy uczeń nie pracuje pod presją, gdy ma wokół siebie życzliwych ludzi, którzy go motywują i sprawiają, że nauka staje się przyjemnością. W budowaniu dobrej atmosfery podczas lekcji warto zastosować proste techniki Harmina.

GŁOSOWANIE

Kto ma dzisiaj dobry humor?

Ile osób cieszyło się, idąc dziś do szkoły?

PYTANIA ZMNIEJSZAJĄCE STRES

Jak się dziś czujesz?

Co musi się stać, abyś miał dobry dzień?

PYTANIA – CO DOBREGO, CO NOWEGO?

Kogo spotkało w tym tygodniu coś miłego?

Czy ktoś usłyszał komplement?

Ważna jest także dyskusja z uczniami, jak się uczą i co pomaga im się uczyć.

TECHNIKA – SENTENCJE

Rozwieszanie w klasie sentencji – myśli filozoficznych wzmacniających poczucie własnej wartości ucznia:

- Każdy myśli i uczy się w swoim tempie.
- Błędy zdarzają się każdemu - w ten sposób uczymy się.
- Nikt nie musi radzić sobie sam. Mądrze jest prosić o pomoc.
- Zamiast rozpamiętywać niepowodzenia warto działać dalej.

TECHNIKA – KAŻDY JEST W CZYMŚ DOBRY

Uczniowie kończą zdania rozpoczęte przez nauczyciela:

Najlepiej wychodzi mi.....

W wolnym czasie lubię....

PROPOZYCJA SCENARIUSZA LEKCJI PRZYRODY Z ZASTOSOWANIEM ELEMENTÓW OCENIANIA KSZTAŁTUJĄCEGO

TEMAT LEKCJI Badanie stanu zapylenia powietrza w mojej miejscowości.
POWIĄZANIE Z WCZEŚNIEJSZĄ WIEDZĄ Uczniowie na wcześniejszych lekcjach poznali metodologię prowadzenia obserwacji i eksperymentów, nauczyciel odwołuje się do wcześniej poznanych pojęć, np. problem badawczy, hipoteza, wnioski z badań.
CELE OGÓLNE LEKCJI Doskonalenie umiejętności prowadzenia obserwacji stanu czystości środowiska. Kształtowanie umiejętności dostrzegania wpływu człowieka na środowisko naturalne. Kształtowanie postawy proekologicznej i prozdrowotnej.
CELE SFORMUŁOWANE W JĘZYKU UCZNIĄ Dowiesz się, w której części Twojego miasta najlepiej wypoczywać, aby zachować zdrowie? Nauczysz się prostego sposobu badania stanu zapylenia powietrza. Zaplanujesz własne działania zmniejszające zanieczyszczenie powietrza.
NACOBEMU Po dzisiejszej lekcji będziesz potrafił: - zbadać stan zapylenia powietrza w swoim miejscu zamieszkania - formułować wnioski na podstawie uzyskanych wyników - wybrać miejsce do „zdrowego” wypoczynku.
ŚRODKI DYDAKTYCZNE Instrukcje do wykonania zadań, karty odpowiedzi, metodniki, liście drzewa liściastego, taśma samoprzylepna, nożyczki, linijka, biały brystol
METODA Badawcza
PRZEBIEG LEKCJI [METODY, TECHNIKI, AKTYWNOŚCI] 1. Nauczyciel wprowadza dobrą atmosferę wzajemnego uczenia się, stosując technikę „co powinno się wydarzyć, abyś miał dobry dzień” 2. Określa temat lekcji i jej cel w języku ucznia. 3. Przedstawia pytanie kluczowe - W których częściach naszej miejscowości powietrze jest najbardziej zanieczyszczone? 4. Rozdaje kartki z Nacobemu. 5. Dzieli uczniów na 5 zespołów. Każdy zespół otrzymuje po 3 liście, np. klonu zebrane w różnych miejscach miasta: blisko zakładu przemysłowego, przy ruchliwej ulicy i w parku oraz instrukcję do wykonania zadania. 6. Zespoły wykonują zadania zgodnie z instrukcją przygotowaną przez nauczyciela. 7. Nauczyciel prosi zespoły o dokonanie samooceny poprawności wykonanych zadań. W tym celu przekazuje każdej grupie kopertę z poprawnie wypełnioną kartą pracy. 8. Nauczyciel prosi, aby grupy, wykorzystując metodniki, zasygnalizowały nauczycielowi stopień poprawności wykonanego zadania, stosując kod: czerwone kartki – źle wykonane zadanie pomarańczowe – częściowo dobrze zielone – dobrze. Jeśli pojawiają się kartki pomarańczowe lub czerwone, nauczyciel prosi uczniów o podanie błędów, które popełnili lub określenie, z czym mieli trudności podczas wykonywania tego zadania. 9. Po sprawdzeniu poprawności wykonanego zadania uczniowie dyskutują w parach, „W której części naszego miasta warto wypoczywać, aby zachować zdrowie?” 10. Uczniowie rysują mapkę swojej miejscowości, zaznaczając na zielono ulice o najmniejszym zanieczyszczeniu powietrza. 11. Nauczyciel prosi, aby uczniowie w parach zaproponowali po dwa działania przyczyniające się do utrzymania czystego powietrza. 12. Na koniec nauczyciel prosi uczniów o dokończenie zdań Dziś dowiedziałem się, że: a) najbardziej zanieczyszczone powietrze w mojej miejscowości znajduje się..... b) najzdrowiej wypoczywać na ulicy.....

Bibliografia:

- Black P., Harison Ch., Lee C., Marshall B., Wiliam D., Jak oceniać, aby uczyć?, CEO, Warszawa 2006.
- Dojer A., Sterna D. [red], Ocenianie kształtujące – dzielimy się tym, co wiemy. Zeszyt 1-7, www.ceo.org.pl/ok.
- Harmin M., Duch klasy, CEO, Warszawa 2000.
- Staszak A., Jak zadawać pytania, www.ceo.org.pl
- Sterna D., Ocenianie kształtujące w praktyce, CEO, Warszawa 2006.